

Sluchacze uniwersytetów trzeciego wieku: Wawerskiego i Żoliborskiego. Ich cechy, motywacje i opinie

*Students of third age universities: Wawerski and Żoliborski.
Their characteristics, motivations and opinions*

Anna Ciechomska, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

STRESZCZENIE

Uniwersytety trzeciego wieku oferują seniorom możliwość rozwoju poprzez systematycznie zajęcia o tematyce naukowej, lektoraty językowe, warsztaty artystyczne oraz zajęcia rekreacji ruchowej. Względem swoich słuchaczy uniwersytety pełnią różnorodne funkcje, będąc dla nich atrakcyjną formą samodoskonalenia i spędzania czasu. Celem przedstawionych badań była charakterystyka słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku. Cel ten został zrealizowany poprzez przeprowadzenie badania kwestionariuszowego wśród 60 uczestników zajęć dwóch warszawskich uniwersytetów trzeciego wieku. Wyniki porównano z wynikami badań z innych miast Polski, z którymi w znacznej mierze korespondują.

Słowa kluczowe: andragogika, edukacja, gerontologia społeczna, uniwersytet trzeciego wieku.

Universities of the third age offer older people the opportunity to develop through regular activities, such as scientific classes, foreign language courses, various workshops and physical recreation. Universities of the third age serve multiple functions, being an attractive form of self-development and spending time. The aim of this study was to characterize the students of universities of the third age. This goal was achieved by carrying out a questionnaire survey among 60 participants in two universities of the third age in Warsaw. The results were compared with studies carried out in other Polish cities.

Keywords: andragogy, education, social gerontology, university of the third age.

ABSTRACT

Wstęp

Od kilkadziesiąt lat naukowcy zauważają znaczny wzrost starzenia się społeczeństw w krajach wysoko rozwiniętych, szczególnie w państwach Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej. Podobne tendencje zaczęto dostrzegać także w Polsce, a proces ten nabrał szczególnego przyspieszenia w związku z transformacją społeczno-ekonomiczną, która rozpoczęła się w końcu lat 80. Okazuje się, że tempo przemian zachodzących w Polsce jest znacznie szybsze niż w krajach Europy Zachodniej. Od początku lat sześćdziesiątych udział ludności w wieku poprodukcyjnym w naszym społeczeństwie podwoił się. Szacuje się, że w roku 2030 na sto osób w wieku produkcyjnym będzie przypadać 46 osób w wieku poprodukcyjnym. W ciągu ostatnich pięćdziesięciu kilku lat przeciętna długość życia mężczyzn w Polsce zwiększyła się o 12 lat, a kobiet aż o 15 lat. Oznacza to gwałtowny wzrost liczby seniorów (Półturzycki 2004). Proces starzenia się, według L. Dyczewskiego (1994), przebiega w różny sposób u poszczególnych osób. Coraz częściej seniorzy to osoby dobrze wykształcone i świadome swoich możliwości. Osobom takim często nie wystarcza wykonywanie domowych obowiązków, chcą oni znajdować nowe dziedziny aktywności, aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym. Często przejściu na emeryturę towarzyszy poczucie samotności, lęku i zagubienia, potrzeba kontaktu z osobami ze swojej grupy wiekowej oraz potrzeba poczucia bycia ważnym. Powyższe czynniki prowadzą coraz częściej do poszukiwania przez seniorów możliwości edukacji ustawicznej. Naprzeciw tym oczekiwaniom wychodzą między innymi uniwersytety trzeciego wieku (Suchodolski 2003).

Uniwersytety trzeciego wieku na świecie

P. Vellas, uznawany za twórcę uniwersytetów trzeciego wieku, następująco definiuje, czym one są: „Uniwersytety Trzeciego Wieku są instytucjami uniwersyteckimi, dlatego ich zadaniem są badania. Są instytucjami gerontologicznymi, dlatego badania te głównie dotyczą procesu starzenia się i starości. Ich celem jest nie tylko poprawa życia uczestników, ale prace nad rozwojem i polepszeniem warunków życia osób starszych. Dlatego wśród zwykłej działalności edukacji permanentnej, a w niej szerzenia oświaty sanitarnej, pobudzania aktywności fizycznej, umysłowej i ekspresji artystycznej – powinny prowadzić działalność na rzecz zbiorowości lokalnej” (za: Czerniawska 2007). Nieco inaczej definiuje to pojęcie W. Okoń (2008). Jego zdaniem jest to „placówka oświatowa dla osób w wieku poprodukcyjnym, prowadząca systematycznie zajęcia z zakresu wybranych dyscyplin naukowych, lektoraty językowe, zespoły rekreacji ruchowej i grupy zainteresowań artystycznych. (...) Zajęcia prowadzą w nich nauczyciele akademicki, lekarze, dziennikarze i inni specjaliści”. Uniwersytety trzeciego wieku powstały z przekształcenia uniwersytetów ludowych, które prowadzą powszechną oświatę ludzi dorosłych (Leszczyńska-Rejchert 2005). Pierwszy uniwersytet trzeciego wieku powstał w roku 1973. Wtedy to z inicjatywy P. Vellasa, socjologa i prawnika, specjalisty w dziedzinie prawa międzynarodowego, udało się włączyć osób starszych do systemu kształcenia akademickiego. Ideą Vellasa było umożliwienie poszerzania wiedzy osobom, które nie miały okazji studiować, a zawsze tego pragnęły (Szatur-Jaworska 2006). Wkrótce w dużych miastach Francji pod patronatem tamtejszych uczelni, zaczęły po-

wstawać inne uniwersytety trzeciego wieku, następnie zaś podobne placówki zaczęły się pojawiać także w innych krajach Europy oraz na innych kontynentach.

Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce

Pierwszy polski uniwersytet trzeciego wieku był trzecią tego typu placówką na świecie, gdyż wcześniej istniały tylko dwa uniwersytety trzeciego wieku we Francji. Powstał on w roku 1975 w Warszawie, przy Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego, mieszczącym się przy ulicy Marymonckiej, z inicjatywą H. Szwarca, która w latach 1976-1998 reprezentowała Polskę i Europę Wschodnią w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Uniwersytetów Trzeciego Wieku AIUTA. Miał on na celu edukację ustawiczną seniorów, ich aktywację intelektualną, psychiczną i fizyczną. Już w pierwszym roku działalności na zajęcia zapisało się aż 350 osób (Lubryczyńska 2005). Miał i wciąż ma on charakter placówki oświatowej oferującej edukację bez względu na dotychczasowy poziom wykształcenia uczestnika. Zajęcia prowadzone są systematycznie i dotyczą różnych dziedzin życia. Prowadzone są wykłady, dyskusje, seminaria, lektorały języków obcych oraz organizowane są wyjścia do muzeów, teatrów, zabytków, na wystawy, koncerty i inne wydarzenia kulturalne (Boczkowa 2004). Idea uniwersytetu trzeciego wieku przyjęła się także w innych miastach Polski. Według A. Jopkiewicz (1997) w pierwszym dziesięcioleciu po powstaniu pierwszego warszawskiego uniwersytetu trzeciego wieku powstały podobne placówki we Wrocławiu (1976), Opolu (1977), Szczecinie (1978), Gdańsku (1979), Łodzi (1979), Poznaniu (1979), Krakowie (1982), Katowicach (1983), Rzeszowie (1983), Gliwicach (1985), Kielcach (1985) i Lublinie (1985). W drugiej połowie lat osiemdziesiątych z powodu trudnej sytuacji gospodarczej i społeczno-politycznej kraju tempo rozwoju uniwersytetów trzeciego wieku spadło. W tym czasie powstały tylko dwie placówki – w Warszawie, w roku 1987, powstał Mokotowski Uniwersytet Trzeciego Wieku będący drugą tego typu placówką w stolicy, a w roku 1989 powstał uniwersytet trzeciego wieku w Toruniu (Szatur-Jaworska 2006). Według A. Jopkiewicz (2000) kolejne ożywienie nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych. Powstały wtedy uniwersytety w Zakopanem (1992), Zielonej Górze (1992), Gorzowie Wielkopolskim (1993), Kołobrzegu (1993), Koszalinie (1993), Białymstoku (1994), Częstochowie (1994), Bydgoszczy (1995), Olsztynie (1995), Bielsku-Białej (1996), Oświęcimiu (1997), Lesznie (1998), Żarach (1998) oraz w Suwałkach (1999). Zdaniem Jopkiewicz (2000) w roku 1984 działało w Polsce 11 uniwersytetów trzeciego wieku, w 1990 już 14, a do 1999 roku istniało już 28 uniwersytetów. Według A. Schulza (2008) w roku akademickim 2000/2001 istniały uniwersytety trzeciego wieku w 33 polskich miejscowościach. Podaje on także, iż w roku akademickim 2007/2008 działały 182 uniwersytety trzeciego wieku. Natomiast według danych M. Kacprzak z 2007 roku w Polsce było 110 uniwersytetów trzeciego wieku o łącznej liczbie 25 tysięcy słuchaczy. Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce są mniejszymi placówkami niż te na zachodzie. Liczba słuchaczy nie przekracza tysiąca osób, a zwykle jest znacznie mniejsza (Kacprzak 2007). Stale wzrasta liczba uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce, zwiększa się także liczba słuchaczy, co jest istotnym wskaźnikiem zapotrzebowania na tego typu placówki w kraju. Z uwagi na

fakt, że uniwersytety trzeciego wieku posiadają różne formy organizacyjno-prawne, nie jest prowadzony ich jeden zbiorczy rejestr.

Funkcje uniwersytetów trzeciego wieku

Zdaniem badaczy, np. P. G. Zimbardo (2002), czy A. Leszczyńskiej-Rejchert (2005), uczenie się ludzi starszych powinno być rozumiane szeroko, jako poznawanie różnych dziedzin wiedzy, umiejętności, rozwój artystyczny, moralny, filozoficzny, polityczny, techniczny, aktywność fizyczna i towarzyska, kształtowanie postaw, wartościowania, wyborów, kształtowanie osobowości. Z powyższego założenia wynika, że uniwersytety trzeciego wieku mają za zadanie spełniać bardzo różnorodne funkcje, które omówione zostaną poniżej.

Jedną z głównych funkcji uniwersytetów trzeciego wieku jest oczywiście edukacja ustawiczna. Jej znaczenie podkreśla L. Frąckiewicz (2005). Funkcją edukacyjną E. Trafiałek (2000) łączy z opisaną poniżej funkcją adaptacyjną, wskazując, że w dzisiejszym świecie, pełnym bardzo szybkich przemian, postępu technicznego i technologicznego, to właśnie edukacja stała się niezbędna w procesie adaptacji do wciąż zmieniającego się świata. Dzięki temu seniorzy mogą nadążać za tymi procesami. Mogą oni zarówno poznawać nowe dziedziny wiedzy, jak i zgłębiać wiedzę w dziedzinach, z którymi mieli już wcześniej do czynienia. Innym atutem pełnionej przez uniwersytety trzeciego wieku funkcji edukacyjnej jest to, że nauka powoduje trening umysłu, który według badań przeprowadzonych przez Moritz (2002) poprawia pamięć długotrwałą, myślenie reproduktywne oraz procesy uwagi.

Kolejną kluczową funkcją uniwersytetów trzeciego wieku jest profilaktyka gerontologiczna. Zgadza się z tym zdaniem Chabior (2000), twierdząc, że pozytywnym wynikiem prowadzonej w uniwersytetach trzeciego wieku edukacji jest zwiększanie świadomości uczestników dotyczącej tego, jak prowadzić zdrowy tryb życia. Zaobserwować tu więc można połączenie funkcji edukacyjnej z profilaktyką. Dzięki promocji zdrowia i profilaktyce gerontologicznej zmniejsza się zakres działania tak zwanych *czynników ryzyka* u uczestników zajęć, obniża się liczba chorób, a dzięki aktywizacji zarówno umysłowej, jak i fizycznej, następuje proces dalszego rozwoju. Znalazło to potwierdzenie w badaniach H. Szwarca (za: Chabior 2000). Podobne podejście można zaobserwować w klasyfikacji funkcji według E. Trafiałek (2000). Funkcja ta jest nazwana rehabilitacyjno-usprawniającą i jest określana jako uświadamiająca procesy starzenia się organizmu i mechanizmy ich działania, propagująca aktywny model starości poprzez organizację zajęć ruchowych aktywizujących uczestników fizycznie i zapewniających ruch niezbędny dla zachowania zdrowia i kondycji. Borysewicz-Charzyńska (1997) pozytywnie ocenia wprowadzenie w Łódzkim Uniwersytecie Trzeciego Wieku cyklu zajęć pod tytułem *Pięć minut promocji zdrowia*, a szczególnie prowadzenie gimnastyki izometrycznej dla słuchaczy. Także ocena tych zajęć przez słuchaczy uniwersytetu była pozytywna. Podkreśla istotne znaczenie tej funkcji także Pędich (1996), twierdząc, że w każdym uniwersytecie trzeciego wieku powinna działać sekcja gimnastyczna lub sportowo-rekreacyjna, gdyż aktywność ruchowa jest kluczowym czynnikiem umożliwiającym zachowanie kondycji fizycznej i zdrowia, co przekłada się w znacznym stopniu na poczucie dobrostanu psychiczne-

go i jakość życia. Poza tym zdrowie i sprawność fizyczna sprawiają, że senior dłużej jest w stanie samodzielnie o siebie dbać, unikając zależności od innych osób. Poczucie koherencji temu towarzyszące niesie ze sobą radość i satysfakcję z życia. Widać w tym podejściu połączenie w znacznym stopniu funkcji rehabilitacyjnej z funkcją wspierania rozwoju psychicznego. Funkcje te łączy także Golinowska (1999), podkreślając fakt, że dzięki zapewnieniu seniorom wszechstronnej aktywności w sposób ciągły i długoterminowy stymuluje się sprawność psychofizyczną seniorów.

Inną wskazywaną przez literaturę przedmiotu funkcją jest szeroko pojęta aktywizacja seniorów. Funkcja aktywizacyjna łączy się z umożliwianiem seniorom prowadzenia aktywnego i twórczego życia. Leszczyńska-Rejchert (2005) rozumie przez nią fizyczne, społeczne i intelektualne pobudzenie seniorów do prowadzenia twórczego i aktywnego trybu życia. Według Frąckiewicza (2005) pomocne w pełnieniu tej funkcji może być ułatwianie słuchaczom uniwersytetów trzeciego wieku nawiązywania kontaktów z instytucjami kultury. Popiera to zdanie Semków (1999), wskazując funkcję kulturalną jako bardzo istotną. Podkreśla znaczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym jako sposobu na aktywizację intelektualną. Dlatego sugeruje, iż korzystne jest częste organizowanie wyjść do galerii, teatrów, kin, muzeów, na koncerty, a także zachęcanie uczestników zajęć do podejmowania prób własnej twórczości artystycznej. Z funkcją aktywizacyjną łączy się częściowo funkcja adaptacyjna, czyli przygotowanie seniorów do życia w nowych, szybko zmieniających się warunkach. Zdaniem Frąckiewicza (2005) polega ona na nauce racjonalnych strategii w obliczu nowych warunków, z którymi spotykają się osoby starsze, na przykład zmieniająca się sytuacja społeczna, towarzyska, zawodowa czy zdrowotna. Istotną funkcją jest, wskazywana między innymi przez Leszczyńską-Rejchert (2005), funkcja doskonalenia osobowości słuchaczy i poprawy ich stanu psychicznego. Zdaniem Leszczyńskiej-Rejchert (2005) uniwersytety trzeciego wieku przejmować mogą także funkcję psychoterapeutyczną, gdyż na skutek udziału w zajęciach seniorzy posiadają bardziej pozytywny obraz własnego Ja, doskonałą swoją osobowość, prowadzą bogatsze i bardziej urozmaicone życie, są bardziej aktywni, co sprzyja podwyższaniu samopoczucia nie tylko fizycznego, ale także psychicznego, zapomnieniu o trudnościach codziennego życia, samotności oraz dolegliwościach fizycznych. Działalność uniwersytetów trzeciego wieku pozwala także na samorealizację, na przykład poprzez przekazywanie innym osobom swojego doświadczenia (Leszczyńska-Rejchert, 2005). Ciekawą propozycję funkcji bazującej na doskonaleniu osobowości osób starszych jest funkcja nazwana funkcją dialogu międzypokoleniowego (Zych, 1995). Polega ona na tym, że dzięki uniwersytetom trzeciego wieku osoby starsze są w stanie w większym stopniu zrozumieć młode pokolenie, co wpływa dodatnio na poziom ich tolerancji. Uniwersytety trzeciego wieku uczą osoby starsze, jak tworzyć relacje z ludźmi, co wpływa dodatnio także na ich relacje w rodzinie. W tej funkcji widać także element funkcji społecznej, a także powiązanie z funkcją edukacyjną. Znaczenie edukacji dla zdrowia psychicznego podkreślają także Morrison i Radtke (2000), twierdząc, że uczenie się nowych rzeczy daje seniorom radość, niezależność, szczęście, sprawność intelektualną i wigor, co powoduje wzrost jakości życia i poprawę samopoczucia psychicznego. Z badań ankietowych, które przeprowadzili Morrison i Radtke (2000),

wynika, że niemal wszyscy respondenci wskazywali stałe uczenie się czegoś nowego jako sposób na zachowanie poczucia radości w wieku starszym. Bardzo istotną funkcją uniwersytetów trzeciego wieku jest zaspokajanie potrzeb społecznych seniorów. Według Leszczyńskiej-Rejchert (2005) polega ono na ułatwianiu seniorom nawiązywania kontaktów z ludźmi o podobnych zainteresowaniach. Zdaniem Frąckiewicza (2005) pobudzenie społeczne seniorów można uzyskać dzięki przygotowaniu ich do roli wolontariuszy w organizacjach pozarządowych. Łój (2004) podkreśla, że szczególnie ważną społeczną kwestią dla seniorów jest akceptacja środowisk zewnętrznych. Zgadza się z tym twierdzeniem Zych (1995), zwracając także uwagę na to, że udział w zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku pozwala seniorom na podniesienie swego statusu społecznego na skutek podtrzymywania i rozwijania więzi zarówno intelektualnych, emocjonalnych, jak i społecznych ze światem. Organizowanie seniorom aktywności społecznej przedstawia tę grupę w korzystnym świetle, pokazując, że jest ona społecznie potrzebna, co zmienia sposób postrzegania osób starszych przez podmioty zewnętrzne.

Dzięki aktywizacji seniorów oraz edukacji ustawicznej, profilaktyce gerontologicznej, a także zaspokajaniu potrzeb poznawczych i międzyludzkich uniwersytety trzeciego wieku przygotowują mają seniorów do życia w nowych, szybko zmieniających się warunkach oraz dawać im możliwość prowadzenia twórczego oraz aktywnego trybu życia (Wnuk, 2000). Dzięki temu seniorzy, stanowiący coraz większy odsetek społeczeństwa, mają mieć możliwość stać się osobami wszechstronnie wykształconymi, twórczymi i aktywnymi, mogącymi świadomie kształtować i wpływać na otaczającą ich rzeczywistość oraz utrzymywać więzi społeczne i aktywnie pomagać swojej rodzinie oraz przyjaciołom w problemach życia codziennego, a także aktywnie działać zawodowo lub w sferze sektora społecznego (Marczuk, Steuden, 2006).

Zdaniem Niezabitowskiego (2007) oraz Koniecznej-Woźniak (2001) w uniwersytetach trzeciego wieku przeważają osoby posiadające średnie i wyższe wykształcenie, choć tylko w nielicznych średnie wykształcenie jest wymagane. Według badań prowadzonych przez Szwarz wykształcenie należy do kluczowych czynników wyznaczających aktywność oraz jakość życia osób w wieku starszym. Wykazała ona dodatni związek zachodzący pomiędzy wykształceniem a ocenianym subiektywnie przez osoby badane zdrowiem, zadowoleniem z życia, aktywnością, ujemny zaś pomiędzy wykształceniem a subiektywnym poczuciem osamotnienia. Osoby charakteryzujące się najniższym poziomem zadowolenia z życia, najniższym poziomem aktywności, najniższym ocenianym stanem swojego zdrowia, najwyższym zaś poczuciem osamotnienia to zwykle osoby o podstawowym lub niepełnym podstawowym wykształceniu. Osoby takie zwykle nie decydują się na uczestnictwo w tego typu zajęciach (za: Konieczna-Woźniak, 2001).

Charakterystyka metody badań

Celem badań było pokazanie, jakie osoby najczęściej decydują się brać udział w zajęciach, jaka jest motywacja seniorów do brania udziału w zajęciach oraz stopnia, w jakim uniwersytety trzeciego wieku spełniają ich oczekiwania. Do badania, drogą doboru celowego, wybrano uczestników zajęć z dwóch uniwersyte-

tów: Wawerskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Przy wyborze kierowano się czasem funkcjonowania uniwersytetu oraz jego formą organizacyjno-prawną. Ze względu na to, iż najstarsze warszawskie uniwersytety trzeciego wieku doczekały się już prac na ich temat, wybrano do badania uniwersytety młode, powstałe po roku 2000, jednak różniące się od siebie czasem funkcjonowania. Wawerski Uniwersytet Trzeciego Wieku powstał w roku 2004, Żoliborski zaś w roku 2008. Aby móc dokonać porównania, wybrano dwa uniwersytety mające taki sam status organizacyjno-prawny, gdyż oba są stowarzyszeniami. Cel badań został zoperacjonalizowany w serii pytań badawczych dotyczących słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku. Dotyczyły one między innymi cech społeczno-demograficznych badanych osób, ich sytuacji rodzinnej, motywacji uczestniczenia w zajęciach oraz oceny wpływu uczestnictwa w zajęciach na ich codzienne życie. W tym celu przeprowadzono badania kwestionariuszowe.

Osoby badane: w badaniu ankietowym brali udział słuchacze dwóch ww. uniwersytetów. W każdej z grup przebadanych zostało 30 osób, w sumie 60 osób. Osoby biorące udział w badaniu były wybierane losowo. Za wypełnienie ankiety nie otrzymywały one wynagrodzenia. Wypełnienie ankiety było anonimowe.

Materiały i narzędzia badawcze: wykorzystano kwestionariusz stworzony na potrzeby badania, składający się z 11 pytań diagnostycznych oraz danych metrykalnych, takich jak aktywność zawodowa, płeć, wiek, stan cywilny oraz wykształcenie. Wśród pytań diagnostycznych znajdowały się zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte jednokrotnego oraz wielokrotnego wyboru.

Wyniki badań

Podstawowe dane o uczestnikach zajęć: 3 osoby badane były w wieku 50-59 lat, 24 osoby były w wieku 60-69 lat, 31 osób było w wieku 70-79 lat i dwie osoby były w wieku 80-89 lat. W badaniu wzięły udział 52 kobiety i 8 mężczyzn. 15% osób posiada wykształcenie średnie zawodowe, 13,3% osób posiada wykształcenie średnie ogólnokształcące, 23,3% osób posiada wykształcenie pomaturalne, a 48,3% osób posiada wyższe wykształcenie. Żadna z badanych osób nie posiadała wykształcenia podstawowego ani zasadniczego zawodowego. Wśród osób badanych 46,7% osób to wdowy lub wdowcy, 38,3% to osoby żonate lub zamężne, 13,3% jest rozwiedziona, a 1,7% jest stanu wolnego. Wśród osób badanych 1,7% wciąż pracuje, 10% pracuje dorywczo, 88,3% już nie pracuje, a 1,7% nigdy nie pracowało.

Okres uczestniczenia w zajęciach: 3,3% osób uczęszcza na zajęcia pierwszy semestr, 20% – drugi semestr, 55% – drugi lub trzeci rok, 18,3% – czwarty, piąty lub szósty rok, a 6,7% – powyżej sześciu lat.

Częstotliwość uczestnictwa w zajęciach: żadna osoba badana nie uczęszcza na zajęcia rzadziej niż raz w tygodniu, 23,3% osób uczęszcza na zajęcia raz w tygodniu, 46,7% – dwa razy w tygodniu, 28,3% – trzy razy w tygodniu, 6,7% – cztery razy w tygodniu i 5% – pięć i więcej zajęć w tygodniu.

Motywacja do podjęcia studiów: wśród motywacji do podjęcia studiów w uniwersytecie trzeciego wieku wskazywanych przez osoby badane 10,3% wskazań stanowiła potrzeba

oderwania się od rzeczywistości, 9,6% wskazań – chęć pogłębienia dotychczasowej wiedzy, 7,9% – chęć poznania nowych dziedzin wiedzy, 7,9% – chęć obcowania ze sztuką, 7,9% – chęć wzbogacenia swojej osobowości, 7,5% – potrzeba aktualizacji wiedzy, 7,2% – potrzeba przystosowania się do życia na emeryturze, 6,5% – chęć poprawy kondycji fizycznej, 5,8% – chęć nawiązania nowych znajomości, 5,8% – chęć zagospodarowania nadmiaru czasu wolnego, 5,8% – chęć poprawy samopoczucia, 4,5% – chęć wymiany myśli i poglądów, 4,1% – chęć zdobycia praktycznych umiejętności, a pozostałe 9,3% stanowiły inne odpowiedzi.

Zainteresowania słuchaczy: wśród dziedzin wskazywanych przez słuchaczy badanych uniwersytetów trzeciego wieku jako interesujące 12,8% wskazań otrzymała historia, 11,4% – sztuka, 11,1% – medycyna, 10,4% – zdrowy styl życia, 9,7% – zajęcia sportowo-rekreacyjne, po 8% – geografia i literatura, 6,6% – języki obce, 5,2% – filozofia, 4,8% – nauki przyrodnicze, 3,8% – ekologia, a pozostałe 8,3% wskazań stanowiły inne odpowiedzi.

Tematyka zajęć: zdaniem 93,3% osób badanych, zajęcia na uniwersytecie trzeciego wieku pokrywają się z ich zainteresowaniami. Odmienne zdanie ma 6,7% badanych. 47,1% słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku nie dodałaby żadnej nowej tematyki. Spośród osób, które proponowały wprowadzenie nowych tematów 21,6% osób wskazało turystykę, 16,2% – kulturę osobistą, 13,5% – psychologię, 5,4% – profilaktykę zdrowia, 5,4% – religioznawstwo, 5,4% – historię sztuki, 5,4% – historię. Pozostałe 27,7% stanowiły inne, pojedyncze wskazania.

Analiza wyników testem chi kwadrat jednej zmiennej wykazała, że przy poziomie istotności równym 0,05 wynik jest istotny statystycznie, co oznacza, że istotnie najwięcej osób wskazywało turystykę, kulturę osobistą i psychologię jako tematy, które należy wprowadzić do programu nauczania: $\chi^2(16, N=37) = 32,378; p < 0,009$.

Sposób prowadzenia zajęć: 100% słuchaczy w obu badanych uniwersytetach go wieku stwierdziło, iż sposób prowadzenia zajęć jest według nich interesujący.

Organizacja pracy uniwersytetu: procentowa analiza odpowiedzi na pytanie „Co Pana/i zdaniem należałoby zmienić w organizacji działalności uniwersytetu trzeciego wieku?” wykazała, iż 62,5% stanowiła odpowiedź, iż nic nie należy zmieniać. Pozostałe odpowiedzi znajdowały się poniżej progu istotności statystycznej mierzonej testem chi kwadrat jednak zmiennej. 9,4% odpowiedzi stanowiła poprawa warunków lokalowych, 4,7% – organizacja pracy władz uniwersytetu, 3,1% – organizacja czasu na zajęciach, 3,1% – informacja, 3,1% – zwiększenie liczby wycieczek. Pozostałe 14,4% stanowiły inne, pojedyncze wskazania.

Użyteczność wiedzy: dla 71,7% osób badanych wiedza zdobyta w uniwersytecie trzeciego wieku jest użyteczna. 28,3% osób uważa, że nie jest ona użyteczna. Wśród odpowiedzi na pytanie, w jakich sytuacjach wiedza zdobyta w uniwersytecie trzeciego wieku jest użyteczna, 26,8% odpowiedzi stanowiła profilaktyka zdrowotna, 14,6% – wzbogacanie osobowości, 12,2% – zwiększanie zakresu swojej wiedzy, 12,2% – obsługa komputera i Internetu, 12,2% – sytuacje dnia codziennego, 7,3% – w interakcjach społecznych, 4,9% – w działalności arty-

stycznej, 4,9% – podczas aktywności fizycznej. Pozostałe 4,9% stanowiły inne odpowiedzi.

Analiza wyników testem chi kwadrat jednej zmiennej wykazała, że przy poziomie istotności równym 0,05 wynik jest istotny statystycznie, co oznacza, że istotnie najczęściej jest odpowiedzi, iż wiedza zdobyta w uniwersytecie trzeciego wieku jest przydatna podczas profilaktyki zdrowotnej: $\chi^2(9, N=41) = 20,22; p=0,017$.

Częstotliwość uczestniczenia w zajęciach a użyteczność przekazywanej wiedzy: siła związku między analizowanymi zmiennymi mierzona statystyką Phi wskazuje na istnienie słabego związku między użytecznością przekazywanej w uniwersytecie trzeciego wieku wiedzy, a częstotliwością uczestniczenia w zajęciach, $\Phi=0,435, p=0,023$.

Kontakty towarzyskie: 86,7% osób badanych nawiązało kontakty towarzyskie w uniwersytecie trzeciego wieku.

Subiektywne poczucie zmiany: 63,3% osób twierdzi, iż uczestnictwo w zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku zmieniło coś w ich życiu. Innego zdania jest 36,7% osób. Na pytanie, co się zmieniło, najczęściej, bo 31% odpowiedzi stanowiło życie towarzyskie, 22,4% – zwiększenie aktywności w czasie wolnym, 19% – zwiększenie zasobu wiedzy, 10,3% – aktywność fizyczna, 6,9% – wzrost poczucia własnej wartości, 5,2% – poprawa nastroju, zaś pozostałe 5,2% stanowiły pozostałe odpowiedzi. Analiza wyników testem chi kwadrat jednej zmiennej wykazała, że przy poziomie istotności równym 0,05 wynik jest istotny statystycznie, co oznacza, że istotnie najczęściej odpowiedzi stanowiło życie towarzyskie: $\chi^2(8, N=58) = 47,207; p<0,001$.

Użyteczność przekazywanej wiedzy a poczucie zmiany: siła związku między analizowanymi zmiennymi mierzona statystyką Phi wskazuje na istnienie umiarkowanego związku między poczuciem życiowej zmiany a użytecznością przekazywanej w uniwersytecie trzeciego wieku wiedzy, $\Phi=0,366, p=0,005$.

Dyskusja wyników

Wyniki otrzymane w badanych uniwersytetach trzeciego wieku są do siebie bardzo zbliżone. Świadczy to o zbliżonym profilu uczestników zajęć oraz porównywalnym poziomie oferowanych przez badane uniwersytety usług.

Wiek: według wyników przeprowadzonego badania uczestnicy zajęć Wawerskiego oraz Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek są w wieku 50-89 lat. Jednak ponad 90% słuchaczy badanych uniwersytetów trzeciego wieku ma 60-79 lat. Bardzo podobne wyniki uzyskano w 1995 roku podczas badań Uniwersytetu Trzeciego Wiek działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Według tych badań uczestnicy zajęć byli najczęściej w przedziale wiekowym 60-80 lat, niektórzy jednak mieli powyżej 80 lat (Polańska, 1995). Podobne badania ankietowe zostały przeprowadzone w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wiek. Otrzymane wyniki wskazują jednak na mniejszy przedział wiekowy uczestników, gdyż wynika z nich, iż słuchacze byli zwykle w wieku 65-75 lat (Dobroniewski, 1998). Różnica wynika prawdopodobnie z kafeterii odpowiedzi. W badaniu opisanym w niniejszej pracy zastosowano przedziały dziesięcioletnie, Dobroniewski (1998) zaś zastosował przedziały pięcioletnie, co umożliwiło mu uzyskanie bardziej precyzyjnych wyników. Według

charakterystyki uczestników Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek wykonanej przez Marczyka (1995) wiek uczestników zawierał się w przedziale 50-85 lat, co jest przedziałem podobnym do zaobserwowanego w badanych warszawskich uniwersytetach, jednak przedział jest nieco krótszy, zapewne także ze względu na pięcioletnie przedziały wiekowe w ankiecie Marczyka (1995). Marczyk (1995) obliczył, iż ok. 80% słuchaczy miało 55-80 lat, a 72,8% było w wieku 60-74 lat. W analizowanym badaniu ponad 90% osób miało 60-79 lat, czyli grupa była nieco bardziej homogeniczna wiekowo. Także badania zagraniczne charakteryzują się podobnymi wynikami. Na przykład według badań prowadzonych w 1995 roku w Uniwersytecie Trzeciego Wiek w Lyonie 11% słuchaczy miało poniżej 55 lat, 80% miało pomiędzy 55 a 75 lat, 8% powyżej 75 lat. Średnia wieku kobiet wynosiła 64 lata, mężczyzn zaś – 66 lat (Lukaszewicz 1997). Podsumowując, okazuje się, iż wiek uczestników badanych uniwersytetów jest bardzo podobny do wieku uczestników zajęć na innych uniwersytetach w połowie lat dziewięćdziesiątych. Wskazuje to, iż prawdopodobnie nie nastąpiły w ciągu ostatnich dwudziestu lat znaczne zmiany w tej kwestii. Warto podkreślić jest fakt, iż w zajęciach biorą udział zarówno osoby poniżej sześćdziesiątego roku życia, jak i osiemdziesięciolatek, co sprawia, że jest to dość zróżnicowana wiekowo grupa osób.

Płeć: wyniki badań Wawerskiego i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek wskazują, że 86,7% osób badanych to kobiety, a 13,3% stanowią mężczyźni. Także badania Białostockiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek (Dobroniewski 1998) wskazują na dominującą liczbę kobiet. Także według statystyk z 1995 roku Uniwersytetu Trzeciego Wiek działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach uczestnicy zajęć na tym uniwersytecie to głównie kobiety (Polańska 1995). Według charakterystyki uczestników Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek wykonanej przez Marczyka (1995) mężczyźni stanowili 16,2% słuchaczy uniwersytetu, kobiety zaś 83,8%. Są to wyniki bardzo zbliżone do wyników badań warszawskich uniwersytetów trzeciego wieku. Zdaniem Koniecznej-Woźniak (2007) znaczną większość osób uczęszczających na zajęcia Uniwersytetów Trzeciego Wiek stanowią kobiety, gdyż we wszystkich placówkach jest to ponad 90% osób korzystających z oferty edukacyjnej. Mężczyźni, w zależności od uniwersytetu, stanowią zaledwie kilka % – od około 4 do 9%. Przeprowadzone badania, podobnie jak badania Marczyka (1995), wskazują jednak, że mężczyzn jest, przynajmniej w niektórych uniwersytetach trzeciego wieku, więcej niż 9%. Bardziej trafne wydaje się zdanie Niezabitowskiego (2007), iż do słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku należą głównie kobiety, a odsetek mężczyzn rzadko przewyższa 20%. Wyzwaniem dla uniwersytetów trzeciego wieku jest zachęcenie także mężczyzn do uczestniczenia w zajęciach.

Wykształcenie: w przeprowadzonych w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wiek badaniach 15% osób posiada wykształcenie średnie zawodowe, 13,3% osób posiada wykształcenie średnie ogólnokształcące, 23,3% osób posiada wykształcenie pomaturalne, a 48,3% osób posiada wyższe wykształcenie. Żadna z badanych osób nie posiada wykształcenia podstawowego ani zasadniczego zawodowego. Wyniki te pokrywają się ze zdaniem Niezabitowskiego (2007) oraz Koniecznej-Woźniak (2001), iż wykształcenie słuchaczy jest zwykle średnie lub wyższe. Także

według badań przeprowadzonych w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku uczestnicy zajęć posiadali zwykle średnie lub wyższe wykształcenie. Według statystyk z 1995 roku Uniwersytetu Trzeciego Wieku działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach dominowało wykształcenie średnie, ale wiele osób posiadało wykształcenie wyższe (Polańska, 1995). Według charakterystyki uczestników Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku wykonanej przez Marczyka (1995) 90% osób posiadało wykształcenie przynajmniej średnie, w tym 41,4% – wyższe. Wyniki te są bardzo podobne do otrzymanych w badaniach warszawskich uniwersytetach, jednak nieco niższe, gdyż w badaniach warszawskich 100% osób posiadało wykształcenie przynajmniej średnie, a 48,3% – wyższe. Niestety Marczyk (1995) nie uwzględnił w swoich badaniach wykształcenia pomaturalnego, które w badaniach Wawerskiego i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku stanowiło znaczny odsetek (23,3%), wyższy o dziesięć % od średniego. Jak twierdzi Schulz (2008), im wyższy poziom wykształcenia, tym dłużej zachowane zostają zdolności intelektualne. Być może dlatego w uniwersytetach trzeciego wieku przeważają osoby z wyższym lub średnim wykształceniem, gdyż są to osoby, które trenowały swój umysł w młodości i w okresie starości są bardziej sprawne intelektualnie i mogą czerpać korzyści z uczestnictwa w zajęciach. Być może jest to także kwestia nabytych w poprzednich okresach życia nawyków, gdyż osoby z wyższym wykształceniem często posiadają pracę wymagającą większego wysiłku umysłowego, częściej też niż osoby słabo wykształcone w czasie wolnym oddają się rozrywkom intelektualnym i w okresie emerytalnym odczuwają potrzebę kontynuowania tego typu zajęć, na przykład poprzez uczestnictwo w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku.

Stan cywilny: wśród osób badanych w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku 46,7% osób to wdowy lub wdowcy, 38,3% to osoby żonate lub zamężne, 13,3% jest rozwiedzionych, a 1,7% jest stanu wolnego. Wynika stąd, że ponad 60% osób uczestniczących w zajęciach to osoby samotne. Koresponduje to z wynikami badań prowadzonych przez Dobroniewskiego (1998) w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, które wskazują, że typowy słuchacz uniwersytetu trzeciego wieku jest osobą samotną. Być może jest to spowodowane tym, że osoby samotne odczuwają większą pustkę i mają mniej codziennych zajęć niż osoby żyjące w związkach. Największą grupę stanowią wdowy i wdowcy, być może dlatego, iż utrata partnera sprawia, że szukają oni zajęć, gdyż nie są przyzwyczajeni do życia w pojedynkę.

Aktywność zawodowa: wśród osób badanych w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku 88,3% już nie pracuje, 10% pracuje dorywczo, 1,7% wciąż pracuje, a 1,7% nigdy nie pracowało. Wyniki te korespondują z wynikami statystyk z 1995 roku Uniwersytetu Trzeciego Wieku działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Uczestnicy zajęć na tym uniwersytecie to głównie emerytki oraz rencistki, które nie wykonują pracy zawodowej (Polańska, 1995). Zapewne jest to spowodowane głównie tym, iż uczestnicy zajęć uniwersytetów trzeciego wieku są w wieku emerytalnym. Ciekawym wynikiem jest, iż tylko 1,7% osób nigdy nie pracowało. Może to świadczyć o tym, że kobiety wychowujące dzieci i niepodjęjące pracy zawodowej w wieku produkcyjnym, kiedy wchodzi w wiek eme-

rytalny, a ich dzieci dorosłe i opuszczają dom rodzinny, wciąż nie czują potrzeby uczestniczenia w zorganizowanych zajęciach poza domem. Znacznie częściej tego typu zajęć poszukują osoby, które w wieku produkcyjnym zajmowały się pracą zarobkową.

Długość okresu uczestniczenia w zajęciach: 80% osób badanych to osoby, które uczestniczą w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku dłużej niż rok. Wyniki te sugerują, iż uniwersytety trzeciego wieku są instytucjami, z którymi słuchacze związani są często długoterminowo. Według charakterystyki uczestników Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku wykonanej przez Marczyka (1995) 20% – drugi, 21% – trzeci, 17% – czwarty, a 30,5% – piąty rok, czyli także 80 % osób studiowało dłużej niż jeden rok. Co ciekawe, w obu uniwersytetach znalazły się osoby uczęszczające na zajęcia ponad 9 lat. Także według statystyk z 1995 roku Uniwersytetu Trzeciego Wieku działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach staż studiowania w uniwersytecie był bardzo różny, ale niektóre osoby uczęszczały na zajęcia nawet od 10 lat (Polańska 1995).

Częstotliwość uczestniczenia w zajęciach: według badań przeprowadzonych w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku 88,3% osób uczęszcza na zajęcia od 1 do 3 razy w tygodniu. Świadczy to o tym, iż zajęcia te stają się stałym elementem stylu życia osób w nich uczestniczących.

Motywacja do podjęcia studiów: wśród motywacji do podjęcia studiów w Wawerskim oraz Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku wskazywanych przez osoby badane 10,3% wskazała potrzebę oderwania się od rzeczywistości, 9,6% wskazała – chęć pogłębienia dotychczasowej wiedzy, 7,9% – chęć poznania nowych dziedzin wiedzy, 7,9% – chęć obcowania ze sztuką, 7,9% – chęć wzbogacenia swojej osobowości, 7,5% – potrzeba aktualizacji wiedzy, 7,2% – potrzeba przystosowania się do życia na emeryturze, 6,5% – chęć poprawy kondycji fizycznej, 5,8% – chęć nawiązania nowych znajomości, 5,8% – chęć zagospodarowania nadmiaru czasu wolnego, 5,8% – chęć poprawy samopoczucia, 4,5% – chęć wymiany myśli i poglądów, 4,1% – chęć zdobycia praktycznych umiejętności, 3,1% – poszukiwanie rozrywki, 2,4% – poczucie osamotnienia, 2,1% – chęć rozwoju artystycznego, 1% – chęć podjęcia działalności społecznej bądź charytatywnej. 0,7%, czyli dwa głosy stanowiły inne odpowiedzi, w tym jedno wskazanie na wycieczki i jedno na chęć uczestniczenia w wykładach. Także na innych uniwersytetach trzeciego wieku prowadzone były podobne badania. Według charakterystyki uczestników Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku wykonanej przez Marczyka (1995) do najczęstszych motywów rozpoczęcia nauki należały: nadrobienie zaległości w wykształceniu, aktualizacja wiedzy, kontakty międzyludzkie, rozrywka, potrzeby artystyczne, oczekiwanie pomocy psychologicznej, porady oraz wsparcia, poszukiwanie sensu życia, chęć zwiększenia poczucia bezpieczeństwa. Badania ankietowe przeprowadzone w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku potwierdzają, że wśród motywacji podjęcia studiów w uniwersytecie trzeciego wieku najbardziej popularną była możliwość poszerzenia i pogłębienia posiadanej wiedzy oraz potrzeba kontaktu z innymi (Dobroniewski, 1998). Wyniki wszystkich powyższych badań wskazują, że uniwersytety trzeciego wieku są placówkami, gdzie mimo istotnej roli potrzeby kontaktu z innymi oraz poszukiwania rozrywki osoby starsze przede wszystkim pragną zdobywać wiedzę,

co różni je od klubów seniora i innych tego typu zajęć organizowanych dla osób starszych. Biorąc pod uwagę fakt, że większość osób biorących udział w zajęciach to osoby posiadające średnie lub wyższe wykształcenie, istotne jest, aby zajęcia oferowane w ramach uniwersytetów posiadały odpowiednio wysoki poziom dydaktyczny. Osoby badane z warszawskich uniwersytetów wskazywały na chęć poprawy kondycji fizycznej oraz chęć zdobycia praktycznych umiejętności. Pozycje te nie pojawiły się w przytoczonych wynikach innych badań z lat dziewięćdziesiątych. Może to wskazywać, iż coraz częściej osoby starsze czują potrzebę aktywności fizycznej w starszym wieku i wiedzą, że jest to bardzo istotne z punktu widzenia profilaktyki gerontologicznej.

Zainteresowania uczestników: wśród dziedzin wskazywanych przez słuchaczy Wawerskiego i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku jako interesujące najwięcej wskazań otrzymała historia, sztuka, medycyna, zdrowy styl życia i zajęcia sportowo-rekreacyjne. Wyniki te, mimo iż przeprowadzone w innych miastach i w kilkunastoletnim odstępie czasowym, pokrywają się z wynikami badań Dobroniewskiego (1998) przeprowadzonych w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, gdzie za najciekawsze uznano problematykę medyczną i zdrowotną, historię, sztukę i kulturę. Być może więc tematyka z tego zakresu najbardziej interesuje osoby starsze i na nią należy zwrócić szczególną uwagę podczas ukladania programu. Pozytywnym wynikiem jest, iż w badanych uniwersytetach 93,3 % osób badanych uważa, że zajęcia na uniwersytecie trzeciego wieku pokrywają się z ich zainteresowaniami. Także w badaniach Dobroniewskiego (1998) większości osób odpowiadała oferta edukacyjna uniwersytetu trzeciego wieku. Prawdopodobnie jest to zasługa tego, iż oferta programowa jest w dużej mierze tworzona przy współudziale samorządu słuchaczy i uwzględniane są ich preferencje. Różnicą pomiędzy badaniami Dobroniewskiego (1998), a badaniem Wawerskiego i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku jest to, iż w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku większość osób nie proponowała wprowadzenia nowej tematyki, zaś w warszawskich uniwersytetach aż 52,9% osób stwierdziło, że należałoby jakąś tematykę dodać. Najczęściej wskazywane tematy to turystyka, kultura osobista i psychologia. Psychologia w ostatnich latach staje się coraz bardziej popularna. Pojawia się coraz więcej publikacji popularnonaukowych i poradników psychologicznych. Być może dlatego jest to temat interesujący coraz więcej osób starszych. Zainteresowanie turystyką może wynikać z faktu bogacenia się osób starszych i możliwości podróżowania na emeryturze. Interesująca jest duża liczba wskazań kultury osobistej. Prawdopodobnie jest to wynik tego, iż osoby starsze często cenią sobie dobre maniery, być może mają też wrażenie, że wielu osobom ich brakuje, stąd popularność takiej tematyki. Ciekawi w tym zestawieniu brak filozofii, która zdaniem Aleksandra (2008) jest obok historii, literatury, tematyki zdrowotnej, rekreacji, sportu i psychologii jedną z najpopularniejszych dziedzin.

Sposób prowadzenia zajęć: wszyscy ankietowani stwierdzili, że sposób prowadzenia zajęć jest ich zdaniem interesujący. To bardzo pozytywny wynik, świadczący o tym, że zajęcia prowadzą osoby do tego przygotowane. Podobne wyniki otrzymano na przykład w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, gdzie większości badanych podobał się sposób prowadzenia zajęć (Dobroniewski, 1998). Być może jednak osoby, które nie uważają zajęć za intere-

sujące, szybko z nich rezygnują. Ankieta została przeprowadzona w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku pod koniec semestru, więc być może osoby niezadowolone ze sposobu prowadzenia zajęć zrezygnowały z nich wcześniej.

Użyteczność wiedzy: dla 71,7% osób badanych w Wawerskim i Żoliborskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku wiedza zdobyta na zajęciach jest użyteczna. Co ciekawe, istnieje korelacja między częstotliwością uczestniczenia w zajęciach, a użytecznością wiedzy podczas nich zdobytej. Osoby uczestniczące często w zajęciach częściej wskazywały wiedzę wyniesioną z zajęć za użyteczną niż osoby uczęszczające na zajęcia raz w tygodniu. Najczęściej wskazywaną sytuacją, w której wiedza zdobyta w uniwersytecie jest użyteczna, była profilaktyka zdrowia, co koresponduje z wynikami badań Dobroniewskiego (1998) przeprowadzonych w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, gdzie najczęstszą formą wykorzystania zdobytej wiedzy była, obok rozmów rodzinnych i w gronie znajomych, profilaktyka zdrowotna oraz leczenie schorzeń. Wyniki te świadczą o tym, że seniorzy wprowadzają w życie to, czego uczą się o zdrowiu w uniwersytecie. Dlatego też szczególnie istotna jest tematyka medyczna i promocja zdrowia w uniwersytetach trzeciego wieku, gdyż wiedza z tych dziedzin okazuje się być dla seniorów najbardziej przydatna.

W odpowiedziach na pytanie „Czy wiedza zdobyta podczas zajęć jest dla Pana/i użyteczna w życiu codziennym? Jeśli tak, proszę napisać, w jakich sytuacjach” pojawiały się odpowiedzi typu: wzbogacanie osobowości, zwiększanie zakresu wiedzy, czy zmniejszanie poczucia osamotnienia. Odpowiedzi te bardziej pasują do pytania o zmiany, jakie zaszły w życiu badanych pod wpływem uczestnictwa w zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku niż sytuacji, w których wiedza ta jest użyteczna. Być może to właśnie jest powodem istnienia korelacji pomiędzy odpowiedziami na pytanie o użyteczność wiedzy i zmiany w życiu spowodowane uczestnictwem w zajęciach. Zapewne pytanie o zmiany powinno pojawić się w ankiecie przed pytaniem o sytuacje, w których wiedza jest użyteczna. Można by również w przyszłych badaniach, bazując na odpowiedziach udzielonych w tym badaniu, stworzyć kafeterię odpowiedzi, aby uniknąć niezrozumienia pytania przez osoby badane.

Subiektywne poczucie zmiany: większość, bo 63,3% osób badanych twierdzi, iż uczestnictwo w zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku zmieniło coś w ich życiu. Na pytanie, co się zmieniło, najczęstsze odpowiedzi to kolejno: ożywienie życia towarzyskiego, zwiększenie aktywności w czasie wolnym, zwiększenie zasobu wiedzy i zwiększenie aktywności fizycznej. Z powyższych danych wynika, iż uniwersytety trzeciego wieku nie tylko zwiększają wiedzę osób starszych, lecz także są instytucjami aktywizującymi seniorów fizycznie, społecznie i kulturowo. Jak podaje Dobroniewski (1998), w Białostockim Uniwersytecie Trzeciego Wieku zajęcia o tematyce kulturowej rozbudziły zainteresowanie niektórych słuchaczy tą tematyką, co spowodowało bardziej czynny udział w życiu kulturalnym miasta. Bardzo ważną rolę odgrywają także kontakty społeczne, zawierane w ramach zajęć na uniwersytetach, o czym świadczy także fakt, iż 86,7% badanych osób nawiązało w uniwersytecie trzeciego wieku kontakty towarzyskie. Uczestniczenie w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku korzystnie wpływa więc na liczbę kontaktów towarzyskich nawiązywanych przez osoby starsze.

Podsumowanie

Wyniki badań Wawerskiego i Żoliborskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w znacznej mierze korespondują z wynikami wcześniejszych badań przeprowadzonych w innych miastach Polski. Wynika z nich, iż typowymi uczestnikami zajęć w uniwersytetach trzeciego wieku są kobiety w wieku poprodukcyjnym, posiadające wykształcenie średnie, pomaturalne bądź wyższe, które zakończyły pracę zarobkową, przechodząc na emeryturę, i są zamężne lub owdowiały. Wiele osób uczestniczy w zajęciach przez wiele lat. Uczestnicy chodzą na zajęcia zwykle 1-3 razy w tygodniu. Motywacje do rozpoczęcia nauki w uniwersytecie trzeciego wieku są różnorodne: poznawcze, społeczne, psychologiczne. Ulubione tematy słuchaczy to historia, sztuka, medycyna i zdrowy styl życia, promowany nie tylko na wykładach, ale także podczas zajęć rekreacyjno-sportowych. Uniwersytety trzeciego wieku spełniają oczekiwania większości słuchaczy, którzy są zadowoleni z organizacji działania tych jednostek, a także ze sposobu prowadzenia zajęć przez wykładowców, nauczycieli i trenerów, a wiedzę zdobywaną na zajęciach uważają za użyteczną. Wielu uczestników zajęć w uniwersytetach trzeciego wieku zauważa, że pod wpływem tej aktywności następuje w ich życiu ożywienie życia towarzyskiego, zwiększenie w czasie wolnym aktywności fizycznej, umysłowej i społecznej oraz wzbogacenie zasobu wiedzy.

Źródłem finansowania badań i artykułu były środki własne autorki.

Bibliografia

1. Boczukowa B., (2004) *Edukacja trzeciego wieku jako czynnik procesu kształcenia i wychowania dorosłych* [w:] Fabiś A., (red.), *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, tom 1, Andragogika jako przedmiot akademicki, Mysłowice-Zakopane: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna imienia Kardynała Augusta Hłonda.
2. Borysewicz-Charzyńska K., (1997) „Pięć minut promocji zdrowia” jako program towarzyszący wykładom na Łódzkim Uniwersytecie Trzeciego Wieku [w:] Dziegielewska M., (red.), *Przygotowanie do starości*, Łódź: Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego.
3. Chabior A., (2000) *Rola aktywności kulturalno-oświatowej w adaptacji do starości (w świetle badań seniorów w rodzin kieleckich)*, Radom: Instytut Technologii Eksploatacji.
4. Czerniawska O., (2007) *Szkice z andragogiki i gerontologii*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
5. Dobroniewski A., (1998) *Uczestnictwo w uniwersytecie trzeciego wieku* [w:] Czerniawska O., (red.), *Style życia w starości*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
6. Dyczewski L., (1994) *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, Lublin: RW KUL.
7. Dziegielewska M., (2000) *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*, Łódź: ITE.
8. Golinowska S., (1999) *Raport o rozwoju społecznym Polska 1999 pt. „Ku godnej aktywnej starości”*, Warszawa: CASE.
9. Jopkiewicz A., (1997) *Działalność polskich uniwersytetów trzeciego wieku w roku akademickim 1996/1997*, Warszawa: KWANT.
10. Jopkiewicz A., (2000) *Działalność polskich uniwersytetów trzeciego wieku w roku akademickim 1999/2000*, Warszawa: KWANT.
11. Kacprzak M., (2007) *Edukacja seniorów priorytetem krajowym*, „Edukacja ustawiczna dorosłych” nr 2(57).
12. Konieczna-Woźniak R., (2007) *Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW)* [w:] Śnieciński J, Śniecińska T., (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
13. Konieczna-Woźniak R., (2001) *Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce* [w:] *Edukacja Dorosłych*, Poznań: Eruditus.
14. Leszczyńska-Rejchert A., (2005) *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
15. Lubryczyńska K., (2005) *Uniwersytety trzeciego wieku w Warszawie*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji.
16. Łukasiewicz A., (1997) *Przygotowanie do starości: zadanie, wyzwanie... W jaki sposób uniwersytety trzeciego wieku (UTW) uczestniczą w tym zadaniu* [w:] Dziegielewska, (red.), *Przygotowanie do starości*, Łódź: Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego.
17. Łój G., (2004) *Uczeń uniwersytetu trzeciego wieku – nowa rola emeryta* [w:] Fabiś A., (red.), *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, tom 1, Andragogika jako przedmiot akademicki, Mysłowice-Zakopane: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna imienia Kardynała Augusta Hłonda.
18. Marczuk M., Steuden S., (2006) *Starzenie się a satysfakcja z życia*, Lublin: KUL.
19. Marczuk M., (1995) *Uczestnicy Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku – próba charakterystyki* [w:] Marczuk M., (red.), *Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
20. Moritz M., (2002) *Trening umysłu jako forma utrzymania aktywności intelektualnej ludzi starych* [w:] Obuchowski K., (red.), *Starość i osobowość*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
21. Morrison R., Radtke D.D., (2000) *Jak zestarzeć się z radością*, Kielce: Wydawnictwo JEDNOŚĆ.
22. Niezabitowski M., (2007) *Ludzie starsi w perspektywie socjologicznej: problemy uczestnictwa społecznego*, Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
23. Okoń W., (2008) *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
24. Pędich W., (1996) *Biologiczno-medyczne aspekty aktywności ruchowej osób starszych* [w:] Jopkiewicz A., (red.), *Aktywność ruchowa osób starszych*, Kielce: Wydział Pedagogiczny WSP.
25. Polańska J., (1995) *Z historii Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Kielcach* [w:] Jopkiewicz A., Kowalska D., Polańska J., Stolarczyk I., Wolny H., (red.), *Barwy jesieni*, Kielce: TARCZA.
26. Pótturzycki J., (2004) *Aktualne niepokoje w sprawie edukacji ustawicznej* [w:] *Rocznik Andragogiczny*, Warszawa-Toruń: Akademickie Towarzystwo Andragogiczne.
27. Schulz A., (2008) *Znaczenie aktywizacji psychicznej ludzi starszych* [w:] Krzeczowska A., (red.), *Uniwersytety Trzeciego Wieku – aktywny trzeci wiek*, Kraków: Fundacja dla Uniwersytetu Jagiellońskiego.
28. Semków J., (1999) *Amatorskie uprawianie sztuki swoistą formułą edukacji kulturalnej* [w:] Jankowski D., (red.), *Edukacja kulturalna w życiu człowieka*, Kalisz: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
29. Suchodolski B., (2003) *Edukacja permanentna, rozdroża i nadzieje*, Warszawa: Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.
30. Szatur-Jaworska B., (2006) *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
31. Szwarz H., (1988) *Uniwersytety Trzeciego Wieku* [w:] Synak B., Wróblewski T., (red.), *Postępy gerontologii*, Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
32. Trafiałek E., (2000) *Oświata w integracji ludzi starszych* [w:] Jopkiewicz A., Trafiałek E., (red.), *Trzeci wiek bez starości*. Uniwersytet trzeciego wieku w Kielcach w latach 1985-2000, Kielce: Wszechnica Świętokrzyska.
33. Wnuk W., (2000) *Kompensacja czy kontynuacja rozwoju poznawczego słuchaczy UTW* [w:] Dziegielewska M., (red.), *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*, Łódź: ITE.
34. Zimbardo P.G., (2002) *Psychologia i życie*, Warszawa: PWN.
35. Zych A., (1995) *Człowiek wobec starości*, Warszawa: Interart.

